

8. Náhrobky na hřbitovech

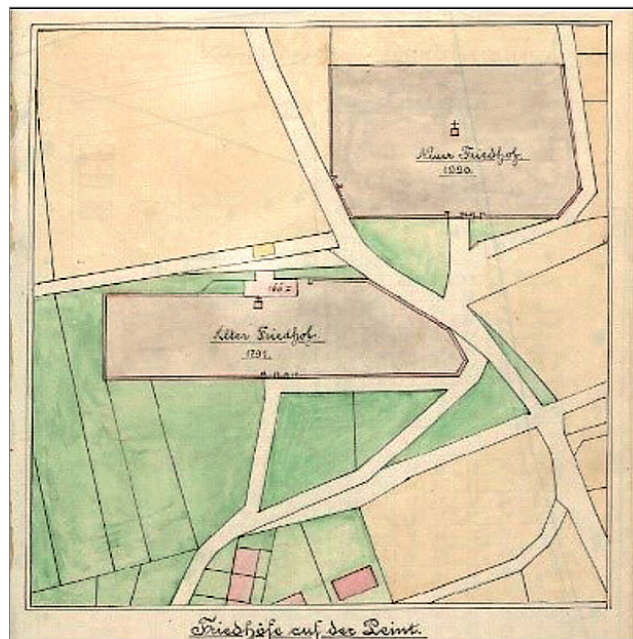
Po zrušení hřbitovů u kostelů byla pohřebiště zakládána mimo obce, zřejmě i z hygienických důvodů. Bývala vybírána místa, na kterých mohly být z geologických důvodů založeny i hlubší hroby. V Plané se nachází jak starý, tak nový hřbitov, na východ od centra vedle městského parku, v místech tehdy nazývaných „auf der Peint“ (obr. 8-1).

Až v posledních desetiletích byly hřbitovy obklopeny zástavbou, takže starý i nový hřbitov se nyní nachází v osídlených plochách města Planá.

Následující popisy některých náhrobků bývalých, německy hovořících občanů často obsahově přibližují příběhy rodin, pro které byly náhrobky zhotoveny. Tyto popisy v žádném případě nijak nesnižují význam náhrobků českých rodin z doby poválečné: výběr starších, německých hrobů je založen pouze na tom, že novější hroby často již nedosahují kvality starších náhrobků a často jsou zhotovené z dovezených přírodních kamenů. Středem zájmu této knihy jsou přírodní kameny místního původu.

Na působivé historické náhrobky byl často používán přírodní kámen enormních rozměrů. To odráží na jedné straně blahobyt občanů Plané, na druhé straně také ukazují na technologický pokrok v řezání a leštění převážně tmavých tvrdých hornin v době od poslední třetiny 19. století. Vůdčí byl přitom kamenický závod JOSEFA LUGNERA, který mohl využívat i materiál z vlastních lomů.

Zvláštní pozornost je věnována také umělým kamenům spojeným cementem, které lze interpretovat jako módu počátku 20. století. Ty jsou svědky inovativního řemesla, které používalo pro výrobu umělých kamenů se vzhledem žuly místní suroviny jako mramor a čedič.



Obr. 8-1: Starý a nový hřbitov v Plané v místech kdysi nazývaných „auf der Peint“. Kresba ve farní kronice Plané z let 1918–1967. / Alter und neuer Friedhof von Planá „auf der Peint“. Zeichnung im der Pfarrchronik von Planá 1918-1967.

8.1 Starý hřbitov v Plané

Starý hřbitov Plané se nacházel malý kousek jihozápadně od nového hřbitova,³⁰⁵ dnes je na jeho území sportovní areál a malý park. Historická mapa z roku 1839 zobrazuje hřbitov uprostřed polí a luk (obr. 8-2)³⁰⁶ a také na leteckém snímku z roku 1958 je v blízkosti hřbitova vidět pouze několik domů.³⁰⁷

V malém parku, kde se dříve starý hřbitov nacházel, leží ještě dnes několik povalených a zarostlých náhrobních kamenů. Dva ještě velmi dobře zachovalé, větší náhrobky byly vztyčeny poblíž Revoluční ulice.



Obr. 8-2: Na ploše zrušeného starého hřbitova stojí a leží ještě zbytky náhrobků, jako tento osamělý podstavec. / Auf dem Areal des aufgelassenen alten Friedhofs stehen und liegen noch einzelne Reste von Grabdenkmälern wie dieser einzelne Sockelstein.

Náhrobek rodiny Girschicků

Vzpřímeně stojící, přírodním zvětráním zaoblený blok z gabra z Výškovic připomíná zemřelé členy rodiny GIRSCHICKŮ. Do zarovnané přední strany byly zasazeny dvě kamenné desky (obr. 8-3).

Spodní deska je ze stejného materiálu jako náhrobek, má leštěný povrch a následující nápis: „Georg Girschick / Privater / gest. 8. Juli 1915 im 60. Lebensjahre. / und dessen Gattin / Wilhelmine / geb. Pohnert / gest. 23. Jänner 1933 im 73. Lebensj.“ [„Georg Girschick / zemř. 8. června v 60 letech. / a jeho žena / Wilhelmina / roz. Pohnert / zemř. 23. ledna 1933 v 73 letech.“]. Šikmo nad touto deskou byla umístěna další deska, z leštěného černého švédského doleritu. Nese slova: „Menschen haben an Dir gesündigt. / Gott gab Dir Gerechtigkeit! / Hier ruht / an der Seite seiner Mutter / M. D. Dr. Hans Jos. Girschick / Arzt aus Heiligenkreuz / gest. im 43. Lebensj. Am 7. Dez. 1933“ [„Lidé proti tobě zhrěšili. / Bůh Ti dal spravedlnost! / Zde odpočívá / po boku své matky / M. D. Dr. Hans Jos. Girschick / lékař z Chodského Újezdu / zemř. Ve 43 letech dne 7. pros. 1933“].



Obr. 8-3: Náhrobek rodiny GIRSCHICKŮ ve tvaru převážně přírodně ponechaného bloku z gabra z Výškovic. / Grabmal der Familie GIRSCHICK in Form eines weitgehend naturbelassenen Blocks aus Gabbro von Výškovice.

Lidská tragédie v obci Jalový Dvůr s velkým ohlasem v tisku

Horní deska je replika desky, kterou nechala na kámen umístit sestra lékaře HANSE JOSEPHA GIRSCHICKA,³⁰⁸ a deska odkazuje na lidskou tragédii, která byla v dobu, kdy se udála, všeobecně známá: dne 6. února 1928 byla ve svém domě poblíž školy v Jalovém Dvoře u Chodského Újezdu zavražděna 32letá učitelka MARIE FRITSCHEOVÁ.³⁰⁹ Učitelka měla zřejmě velmi blízký vztah k obecnímu lékaři Dr. HANSI GIRSCHICKOVI, který žil se svou matkou v Chodském Újezdu.³¹⁰ Podle zprávy v novinách Neues Montagblatt (1928) se údajně romantický vztah několik měsíců před smrtí učitelky postupně rozpadal (obr. 8-4); jako možný důvod odcizení jsou uváděny kariérní ambice mladého lékaře.

Při vyšetřování vraždy se vyskytly indicie, které poukazyvaly na Dr. HANSE GIRSCHICKA jako na domnělého vraha, a ten byl brzy nato zatčen.³¹¹ Po šesti týdnech ve vyšetřovací vazbě musel být však opět propuštěn, protože nepřímé důkazy se ukázaly jako nepodložené. Přes morální rehabilitaci lékaře jeho osvobozením na něm jisté podezření ulpělo. To ho zřejmě přimělo k přestěhování z Chodského Újezdu do Plané.³¹² Nadále působil jako lékař, žil však v ústraní a bojoval za znovuoobnovení své pověsti, částečně dokonce před soudem.³¹³

Podle zprávy v deníku Westböhmisches Tageszeitung z roku 1933 nabídl za dopadení skutečného vraha prémii 5 000 korun. Avšak trvalo celých pět let, než byl tento dopaden: masový vrah z Aše, který byl při vyšetřování usvědčen z vraždy nočního hlídače z Broumova, přiznal při jeho výslechu další vraždy v okolí, mezi nimi i vraždu MARIE FRITSCHEOVÉ. Tento muž učitelku před jejím bytem zbil, okradl a ze strachu, že by ho poznala, chladnokrevně zavraždil. Poté co byl vrah shledán vinným a nevina Hanse Girschicka tím soudně potvrzena, zemřel Girschick v prosinci 1933 na srdeční infarkt. Dlouholeté

těžké podezření, které vůči němu mnozí lidé chovali, bylo velkou přítěží.³¹⁴

HANS GIRSCHICK se po propuštění z vyšetřovací vazby zřejmě oženil, protože novinový článek z roku 1937 píše o plánech jeho vdovy a jednoho režiséra tragédii vraždy učitelky zfilmovat. Sestra HANSE GIRSCHICKA a její muž však byli striktně proti.³¹⁵

Kromě kamenné desky na náhrobku manželů GIRSCHICKOVÝCH připomíná tragédii ještě další pomník: na opuštěném místě Jalového Dvora mezi Žďárem a Broumovem se nachází pod velkým stromem pamětní kámen oběti vraždy, MARIE FRITSCHEOVÉ (obr. 8-5).³¹⁶ Kámen ve tvaru kvádra je ze světlé, jemně zrnité žuly, je asi jeden metr vysoký a má čtvercový půdorys o délce hrany asi 30 centimetrů. Kovový kolík na vrchu zřejmě dřívě sloužil k uchycení kříže. Monolitický kámen má spíše jednoduché provedení; na přední straně je reliéf věnce listů se stuhou, horní čtvrtina kamene je ohraničena jednoduchou římsou. Nad tímto profilováním a uvnitř věnce jsou patrné nápisy, které však jsou téměř nečitelné. Kámen je silně porostlý mechem a lišejníky.

Na staré mapě Jalového Dvora je na místě dnešního pomníku vyznačen kříž.³¹⁷

Ein Arzt des Mordes an seiner Braut verdächtig.

Der furchtbare Tod der Lehrerin Maria Fritsche. — Mit Artblieben erschlagen und mit einem Messer zerfleischt. — Die Verhaftung des Gemeinbeatztes von Heiligentreuz im Egerland.

Wie die Sonntagblätter kurz berichteten, wurde am Samstag der Gemeinbeatz von Heiligentreuz (im Bezirke Plan), Dr. Hans Girschik, unter der Beschuldigung des Mordes an der Lehrerin Maria Fritsche, der Leiterin der Schule in Galtenthal bei Heiligentreuz, verhaftet. Dr. Girschik leugnet zwar die Tat, doch erscheint er durch sehr schwerwiegende Indizien des Mordes so gut wie überführt.

Der Mord im Hausflur.

Am 7. Februar machten zwei Kinder der Wirtschaftlerin Gräner des Gutes Bromenhof in Galtenthal bei Heiligentreuz einen gräßlichen Fund. Dem Verstorbenen befindet sich in einem Nebentritt eine Seele für Frauen und Mädchen, die vorwiegend von den Kindern der Ostangestellten und Arbeiter, sowie der benachbarten Bauwirthe besucht wird. Sie wurde von der Wirthin der Lehrerin Maria Fritsche geleitet. Als die beiden Kinder gegen halb 8 Uhr früh als erste im Schulkraft erschienen, bemerkten sie dem hinteren Theil der Werkstatt am Boden liegen. Bei näherem Hinsehen erkannten sie Fräulein Fritsche. Die Lehrerin lag am Rücken, ihre Kleider, die sich in größter Unordnung befanden, waren über und über mit Blut bedeckt und ihr Kopf lag in einer riefigen, in Folge der herrschenden Kälte schon halbverfarrten Blutschlacke.

Die Kinder schlugen Alarm und die herbeigeeilten Bauhofsleute erkannten, daß die Lehrerin einem furchtbaren Verbrechen zum Opfer gefallen ist. Der Mord war — wie die späteren Erhebungen der Gerichtskommission des Bezirksgerichtes Plan und der Genbarmerie ergaben — am Abend des 6. Februar, an einem Freitag, verübt worden.

Ein furchtbarer Kampf zwischen Mörder und Opfer.

Die Lehrerin war gegen 11 Uhr abends, als in Galtenthal schon alles schlief, beimgelacht. Sie hatte die erste Thür zum Schulkraft aufgescherrt und dürfte eben im Begriffe gewesen sein, die zweite, zu ihrer Wohnung führende Thür zu öffnen, als sie der Mörder mit einigem muthigen Kräfte sich widerstand. In der erloschten Stille fand man die Wohnungsthür, mit denen Fräulein Fritsche gerade aufschließen wollte. Der Mörder, der ihr nachschleichen wollte, führte gegen ihren Kopf von rückwärts zwei bis drei Schläge, die Lehrerin dürfte niederstürzt sein. Ich bin aber das Bewußtsein nicht verlieren und verließ mich alle Kräfte zu haben, da der Täter sich über sie beugte und auf sie mit einem Messer einfiel. Die Unglückliche schreit sich auch gemeinlich zu haben, denn ihre Hände und Unterarme zeigten mehrere Schnitt- und Stochwunden. Der Mörder hat die Tat in furchtbaren Muthigen begangen. Er hatte blindlings losgeschossen und die Leiche noch mit Artblieben bearbeitet. Dabei hatte er den Mantel der Lehrerin in Stücke gerissen und auch ihr Kleid zerlegt.

Kein Stillschweigenverbrechen.

Die erste Annahme der Behörden, die anfangs vor einem Mord stand, ging dahin, daß es sich um einen Suizid handelte, darauf wurde der Unglücklichen nichts, Neben der Leiche fand man ihr Handtäschchen, in dem sich etliche Kronen befanden, unangezogen und auch ihre goldene Armbanduhr und eine immerhin wertvolle Brosche hatte der Mörder bei der Leiche gelassen. Die zerfleichten Kleider und die gräßlichen Verletzungen durch die Wirtelstiche am Rücken war der Kopf der Lehrerin nahezu vollständig

vom Kopfe getrennt — liegen an einem Stuhlrande. Die Obduktion der Leiche ergab jedoch, daß diese Annahme unrichtig war. Dieser Umstand verdunkelte die Motive des Verbrechens noch mehr und die Genbarmerie richtete nun ihr Augenmerk auf den Bekanntheitskreis der Ermordeten.

Beziehungen zu dem Gemeinbeatz.

Maria Fritsche, die aus Eger kommt und dort das Lehrerinnenseminar absolviert hatte, war seit sieben Jahren Leiterin der Bromenhofschule. Sie erlernte sich wegen ihrer Brautlichkeit und ihres Problems in der ganzen Umgebung großer Sympathien und insbesondere die Kinder liebten sie über alles. Sie verkehrte bei allen angesehnen Familien und war auch ein gern gesehener Gast im Hause des Gemeinbeatztes Dr. Hans Girschik, der gemeinsam mit seiner Mutter in Heiligentreuz lebte. Nachdem dem fünf Jahre älteren Arzte und der jungen, hübschen und lustigen Lehrerin knüpfte sich bald Beziehungen an. Es war ein offenes Geheimnis, daß die beiden einander liebten und sie galten als Braut und Bräutigam. In den letzten Monaten kam es aber zu einer

Entfremdung zwischen dem Arzt und der Lehrerin.

Wie manche wissen wollen, hatte der im 37. Lebensjahre stehende Arzt große Pläne. Es wurden ihm mehrere reiche Partien angetragen und Dr. Girschik dürfte sich entschlossen haben, aus dem kleinen Orte fortzugehen und nach einem der großen Weltstädte oder einer bedeutenderen Kreisstadt zu gehen, wo sich ihm ganz andere Möglichkeiten eröffneten.

Die Mordnacht.

In der Nacht vom 6. auf den 7. Februar ergriff Dr. Girschik gegen 12 Uhr mitternachts im Gasthof „Zum schwarzen Adler“ und blieb dort etwa eine halbe Stunde. Erst drei oder vier Tage später bemerkte der Wirth auf dem grünen Zandweg des Friedhofes — sehr heiß es, daß es die Stelle war, an der der Arzt seinen Hinterrod aufgehängt hatte — mehrere dunkelste Blutflecke. Ein weit schwerer wiegendes Indizium ist aber der Umstand, daß ein Wandwirth aus Galtenthal namens Fuß den Arzt gegen 11 Uhr mit aufreiltem Kopf fragen, nach laufend aus der Richtung des Bromenhofes zum Gasthaus in Heiligentreuz sah. Der Verdacht gegen den Arzt wurde bereits am Tage nach der Aufdeckung des Mordes regte, als sich Dr. Girschik weigerte, der Gerichtskommission bezuzumohnen und auch bei der Leichenbestattung abzuweilen. Bei der vor seiner Verhaftung in seiner Wohnung durchgeführten Hausdurchsuchung wurde in einem Koffer der Hinterrod, den er bis vor kurzem getragen hatte, aufgefunden, der an der Vorderseite deutliche Blutspuren anwies, welche der Arzt vergeblich mit Benzin zu entfernen versucht hatte.

Das Rätsel der Tat.

Dr. Girschik leugnet hartnäckig die Tat begangen zu haben. Er wurde Samstag dem Freitag in Eger überführt und auch dort hielt er dabei, mit dem Mord nichts zu tun zu haben. Mithil bleibt die furchtbare Ausführung des Mordes, da es kaum glaublich erscheint, daß der Arzt auf eine so bestialische Weise seine Braut aberschleht haben könnte. Die Verhaftung hat in der ganzen Umgebung, aber auch in Wien, Plan Eger und den benachbarten Städten, wo man Doktor Girschik gut kennt, ungeheures Aufsehen erregt.



Obr. 8-5: Pomník učitelky MARIE FRITSCHOVÉ, zavražděné roku 1928, na samotě bývalé vesnice Jalový Dvůr. / Gedenkstein für die 1928 ermordete Lehrerin MARIA FRITSCHÉ auf der Wüstung des ehemaligen Dorfes Galtenthal (Jalový Dvůr).

Pomník Johanna Christofa

Vedle náhrobku rodiny GIRSCHICKOVY stojí asi dva metry vysoký náhrobek tvaru kříže ze světlé, střednězrné porfyrické dvojslídne žuly s živci, velkými až čtyři centimetry (obr. 8-6). Do kamene je zasazena kamenná deska ve tvaru kříže z leštěného černého švédského doleritu. Žulový kámen tvoří hezký rám tmavé desky s následujícím nápisem: „Hier ruhet in Frieden / Johann

Obr. 8-4: Novinový článek v Neues Montagblatt (Nový pondělník) o vraždě MARIE FRITSCHOVÉ a o podezřelém z vraždy, lékaři HANSI GIRSCHICKOVI. / Zeitungsbericht im „Neuen Montagblatt“ über die Ermordung von MARIA FRITSCHÉ und den Verdacht des Mordes durch den Arzt HANS GIRSCHICK.

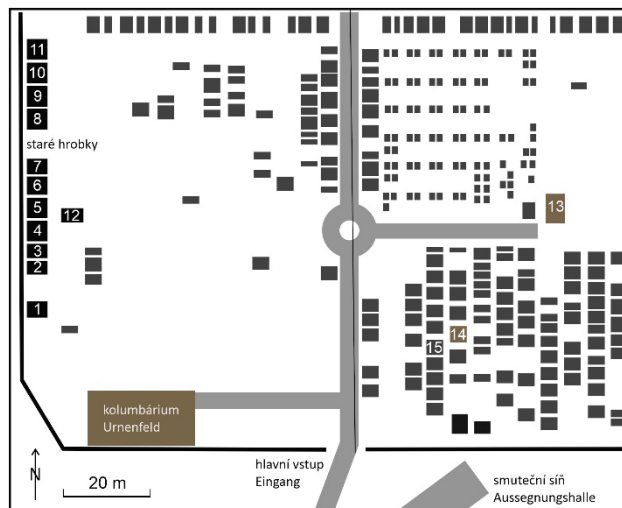
Christof / Stadtsekretär i. P. / * 16.12.1862, † 18.1.1923.“ [„Zde odpočívá v pokoji / Johann Christof / městský sekretář na penzi / * 16.12.1862, † 18.1.1923.“] Náhrobní kámen je na okraji částečně poškozený, tmavá deska kříže je silně poškrábaná.



Obr. 8-6: Náhrobek JOHANNA CHRISTOFA na starém hřbitově Plané. / Grabstein für JOHANN CHRISTOF auf dem Alten Friedhof von Planá.

8.2 Nový hřbitov

Rozšíření starého hřbitova v roce 1907 dlouho nestačilo, takže obec koupila roku 1919 pole severovýchodně od starého hřbitova, aby mohla založit hřbitov nový (obr. 8-7).³¹⁸ Ohledně starého hřbitova bylo již roku 1881 rozhodnuto, že náhrobní kameny významných občanů budou usazeny u vnitřní zdi hřbitova a opraveny na náklady obce.³¹⁹ Zdá se, že tento koncept byl převzat i pro nový hřbitov: ještě dnes nalezneme u západní zdi působivé náhrobky významných a zasloužilých rodin Plané.



Obr. 8-7: Hřbitovní mapa nového hřbitova v Plané s polohou náhrobků významných rodin z doby před rokem 1945. Zdroj: Informační tabule před hřbitovem. 1 – neznámé jméno, 2 – MÖCHEL, 3 – KRAUS, 4 – BRAUN, 5 – KRONER, 6 – RAPP/SCHUMANN, 7 – neznámé jméno, 8 – STEINER, 9 – STOPFER, 10 – FABER/ANDRES, 11 – URBAN, 12 – OSSADNIK, 13 – Oběti fašismu, 14 – Oběti pochodů smrti, 15 – DISTLER. / Friedhofsplan des Neuen Friedhofs von Planá mit Lage der Grabdenkmäler bedeutender Familien der Zeit vor 1945. Quelle: Infotafel vor dem Friedhof. 1 – unbekannt-er Name, 2 – MÖCHEL, 3 – KRAUS, 4 – BRAUN, 5 – KRONER, 6 – RAPP/SCHUMANN, 7 – unbekannt-er Name, 8 – STEINER, 9 – STOPFER, 10 – FABER/ANDRES, 11 – URBAN, 12 – OSSADNIK, 13 – Opfer des Faschismus, 14 – Opfer der Todesmärsche, 15 – DISTLER.

V následujícím textu jsou náhrobky, které jsou převážně pojaté jako hrobky, popsány v pořadí od jihu k severu. Všechny náhrobky sestávají z velké, na zemi ležící hrobové desky nebo z krytu hrobky se stélou v záhlaví. Náhrobky tvoří několik souměrně uspořádaných prvků.

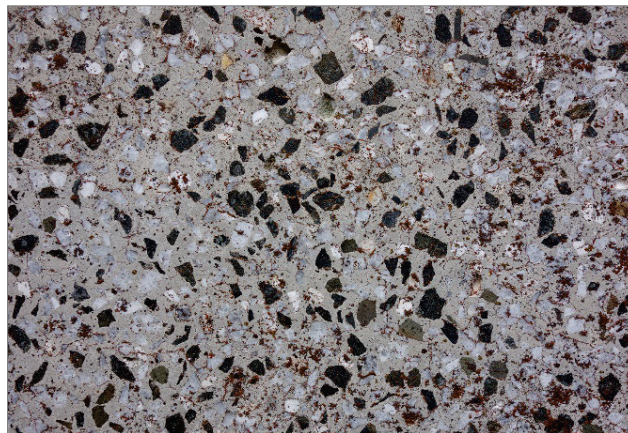
Bezejmenný náhrobek (obr. 8-7: č. 1)

Náhrobek se skládá z desek z umělého kamene různých velikostí a barev, které spočívají na rámu ze stejného materiálu (obr. 8-8). Do nejmenší desky, která je uprostřed ostatních, je zasazen kříž z velmi světlého kamene. Zde použitý umělý kámen se skládá z pojiva (cementu) a mramorových a čedičových úlomků. V závislosti na poměru obou složek je umělý kámen světlejší, nebo tmavší (obr. 8-9). Desky jsou silně porostlé mechem a částečně poškozené.



Obr. 8-8: Náhrobek z umělého kamene u západní hřbitovní zdi; dosud neurčený. / Grabanlage aus Kunststein an der westlichen Friedhofsmauer; namentlich bisher nicht zuordenbar.

Náhrobek tvoří dva podstavce a stéla, která je orámována dvěma menšími sloupy se čtvercovou základnou. Všechny prvky jsou vyrobeny z výše uvedeného umělého kamene. Uprostřed stély se rýsuje méně zvětralá, světlá obdélníková plocha s otvory v rozích. Zde byla připevněna deska, která nesla údaje o pohřbených osobách. Vzhledem k chybějící desce se dosud nepodařilo určit, jaké osobě či rodině hrob patřil.³²⁰



Obr. 8-9: Detail umělého kamene náhrobku se zrna mramoru (světlá) a čediče (tmavá zrna). Základ tvoří jemně zrnitá cementová malta. Šířka obrázku: cca 15 cm. / Detailaufnahme des Kunststeins der Grabstele mit Marmor- (hell) und Basaltkörnern (dunkel). Die Grundmasse besteht aus feinkörnigem Zementmörtel. Bildbreite: ca. 15 cm.

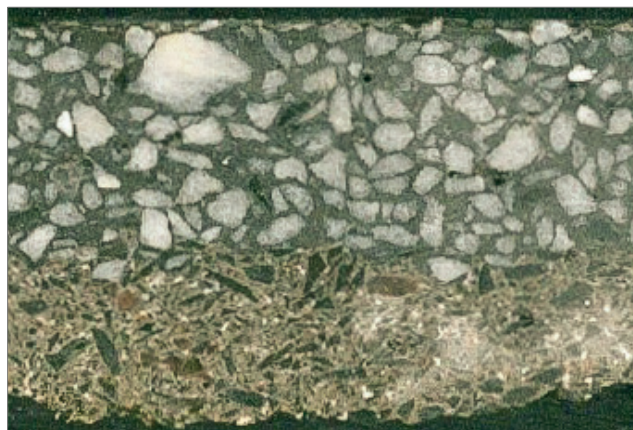
Náhrobek ROBERTA MÖCHELA (obr. 8-7: č. 2)

Náhrobek se skládá ze spodní, velmi masivní desky z umělého kamene, na které je umístěna menší a tenčí deska ze stejného materiálu (obr. 8-10). Obě desky jsou šedé barvy a sestávají hlavně z úlomků mramoru ložených v cementu s ojedinělými zlomky čediče. Umělý kámen, který je zčásti silně porostlý mechem, zvětráním zestárl a vznikl na něm síťovitý vzor.



Obr. 8-10: Hrobka rodiny MÖCHEL u západní hřbitovní zdi. Z úloмку kamene z poškozeného levého předního rohu menší desky byl zhotoven broušený preparát. / Gruft von Familie MÖCHEL an der westlichen Friedhofsmauer. Von der beschädigten linken, vorderen Ecke der kleineren Grabplatte wurde von einem abgegangenen Steinsplitter ein Schliffpräparat angefertigt.

Hrobová stéla sestává z podstavce z umělého kamene, na kterém je umístěn další podstavec s přísně geometrickou, na způsob svatyně postavenou stélou z leštěného černého švédského doleritu. V téměř černém kameni lze rozeznat množství rovnoměrně rozloženého, šedě reflektujícího magnetitu.



Obr. 8-11: Dvouvrstvý umělý kámen náhrobku MÖCHELŮ s větším podílem čediče ve spodní desce a mramoru v horní desce. Šířka zobrazení: 3 cm. / Zweilagig aufgebauter Kunststein des Grabmals MÖCHEL mit einem höheren Anteil an Basalt in der unteren und Marmor in der oberen Lage. Bildbreite: 3 cm.

Na vrchním kamenném prvku stély byl vyryt jednoduchý kříž. Centrální deska nese zlatený nápis: „RUHESTÄTTE / DER FAMILIE / ROBERT MÖCHEL“ („MÍSTO ODPOČINKU / RODINY / ROBERTA MÖCHELA“).

ROBERT MÖCHEL nebyl rodák z Plané, pocházel z tehdejšího pruského Slezska. Jako dospělý se přestěhoval do Kamenice (Chemnitz), kde pracoval podle vlastních slov jako „manuální dělník“, a oženil se se svou ženou Annou. Po úspěšné kariéře výrobce tabákových produktů a obchodníka koupil dům na okraji Plané, aby se tam usadil na odpočinek s manželkou, která pocházela z tohoto kraje.³²¹

Náhrobek ředitele dolu HERMANNA KRAUSE
(obr. 8-7: Č. 3)

Náhrobek se skládá ze tří na sobě ležících žulových desek, z nichž prostřední je nejmasivnější. Na ní leží menší leštěná deska z jemně až středně zrnité šedě žuly (obr. 8-12).



Obr. 8-12: Náhrobek rodiny KRAUSOVY u západní hřbitovní zdi. / Grabanlage der Familie KRAUS an der westlichen Friedhofsmauer.

Především neleštěné desky jsou porostlé lišejníky. Náhrobní stělu tvoří dvoudílný podstavec, na kterém stojí přísně geometrická, chrámově pojatá stěla.

Až na desku s nápisem byly všechny prvky zhotoveny z leštěného výskovického gabra, které obsahuje malé množství magnetitu. Na horním kamenném prvku stěly je vyryt obrys kříže.

Deska s nápisem je z poměrně hrubozrnného, leštěného černého švédského doleritu. Deska nese zlatý nápis: „Hermann Kraus, / Bergdirektor / 1860 - 1924.“ Ředitel dolu Hermann Kraus neměl přímý vztah k městu Planá a okolí. Zemřel v Blatnici u Moravských Budějovic a na přání jeho dcery JULIANY, která byla provdána za profesora plánského gymnázia, byl pohřben na zdejším hřbitově.³²²

Náhrobek rodiny BRAUNOVÝCH (obr. 8-7: č. 4)

Kryt hrobu se skládá z různých desek, položených přes sebe ve třech úrovních (obr. 8-13). Nejspodněji se nalézá jedna velká deska z jemnozrnné dvojslídne žuly. Na ní leží několik různě velikých desek a rámových prvků ze stejného materiálu, přičemž prostřední deska o několik centimetrů přesahuje ostatní prvky.



Obr. 8-13: REBECCA HATZKY při zkoumání hrobky rodiny BRAUNOVÝCH u západní zdi hřbitova. / REBECCA HATZKY bei der Untersuchung der Grabanlage von Familie BRAUN an der westlichen Friedhofsmauer.

Hrob je zakryt na obou stranách vždy jednou deskou z umělého kamene z cementu a kousků čediče; uprostřed se nachází lehce klenutá, jednoduchým rámem profilovaná deska z jemnozrnné dvojslídne žuly. Umělý kámen je silně porostlý mechem, žula je porostlá lišejníky. Pravá deska z umělého kamene je na jednom rohu ulomená.

Hrobová stéla stojí na jednoduchém podstavci z jemnozrnné dvojslídne žuly. Tvoří ji střední přísně geometrický díl chrámového typu, umístěný mezi dvěma menšími, obdélníkovými nápisovými deskami.

Všechny prvky trojdílné stély byly zhotoveny z leštěného černého švédského doleritu. Na nejvyšším prvku prostřední stély byl vyryt zlatý kříž; příčný kámen pod ním nese zlatý nápis: „FAMILIE R. BRAUN“ [„RODINA R. BRAUN“]. Pod příčným kamenem je mírně zapuštěná nápisová deska, rámovaná dvěma obdélníkovými sloupovými prvky. Nese jména zemřelých: „Luise Braun / *16./2. 1874 - † 12./10. 1927 / Rudolf Braun / *1873 - † 1942“. Trochu vystupující malý podstavec u spodního konce desky slouží k položení květin.

Jména příslušníků rodiny jsou vyryta také na levé nápisové desce trojdílné stély: „Ing. Rudolf Braun / Feldzeugmeister [polní zbrojmistr] / 28./6. 1861 - † 15./4. 1920. / Johann Braun / Kupferschmied [mědikovec] / † 25./11. 1890. / Josefa Braun † 29./6. 1885“. Pohřeb zde zvěčnělého polního zbrojmistra Ing. RUDOLFA BRAUNA byl první, který se na tomto hřbitově konal.³²³ JOHANN a JOSEFA BRAUNOVI, kteří zemřeli dříve, byli pravděpodobně pohřbeni na starém hřbitově a jejich ostatky sem byly zřejmě přeneseny.

Pravá nápisová deska, která je symetrická, nenese žádná jména, jistě ale byla určena pro další členy rodiny. Z důvodu odsunu Němců po druhé světové válce nebyla nikdy použita.

Náročně propracovaná hrobka svědčí o tom, že rodina BRAUNŮ patřila ke starým a váženým rodům města Plané. V rodinném hrobu odpočívají dva bratrance s jejich

podstavci lze rozeznat čtyři otvory; zde bývala připevněna nejbližšími příbuznými: polní zbrojmistr Ing. RUDOLF BRAUN (1861–1920) s rodiči JOHANNEM a JOSEFOU a také známý plánský budovatel vodovodu RUDOLF BRAUN (1873–1942) s jeho ženou LUISOU a prvorozeným synem. Starší z obou bratranců vyrostl v Českých Budějovicích, jeho rodiče však oba pocházeli z Plané. Absolvoval Technickou vojenskou akademii ve Vídni a získal hodnost polního zbrojmistra. Získal právo vlastnit dům v Plané, žil ale ve Vídni, kde také zemřel.

Mladší bratranec se narodil v Plané a strávil tam celý svůj život. Byl taktéž technicky nadaný; město Planá vděčí jeho vodoinstalační firmě za zavedení pitné a užitkové vody ve městě v letech 1929–1931. V roce 1889 se oženil se svou ženou LUISOU, se kterou měl dva syny. Jeho starší syn RUDOLF BRAUN Junior zemřel několik dnů před koncem války a velmi pravděpodobně byl pohřben v rodinném hrobu. Okolnosti kolem války by objasnily, proč jeho jméno již nebylo vyryto do náhrobní stély.³²⁴

Náhrobek rodiny KRONEROVY (obr. 8-7: č. 5)

Hrobovou desku tvoří různé desky a rámové prvky. Vnější rám a tři na sebe umístěné desky uprostřed hrobu jsou ze střednězrnné biotické žuly; postranní desky a silně mech porostlá čelní deska mezi rámem a žulovými deskami jsou z umělého kamene (obr. 8-14).

Hrobová stéla sestává ze tří krychlových podstavcových kamenů – jednoho většího uprostřed a dvou menších napravo a nalevo.

Na větším podstavci stojí další malý podstavec, který nese obdélníkový sloup. Všechny prvky byly zhotoveny ze žuly. Na sloupu, u kterého se zřejmě jedná o zbytky staršího kamenného kříže, je připevněna masivní litinová postava ukřižovaného Ježíše, z níž jsou již části ulomené. V prostředním podstavcovém kameni je vyryto jméno „Familie Kroner“ [Rodina Kronerova]. Na levém podstavci lze rozeznat čtyři otvory; zde bývala připevněna nápisová deska.



Obr. 8-14: Hrobka rodiny KRONEROVÝCH u západní hřbitovní zdi. / Grabanlage von Familie KRONER an der westlichen Friedhofsmauer.

Na pravém podstavci je přilepená černá deska, která nese české jméno a byla sem připevněna až po druhé světové válce. Rodové jméno KRONER je jedno z nejstarších v Plané, objevilo se již před velkým morem v roce 1591. Není přesně známo, kdo všechno byl v rodinném hrobě pohřben, protože nápisová deska chybí. Podle vši pravděpodobnosti zde byl pohřben sourozenský pár ANNA (zemř. 1927) a ANTON (zemř. 1939) KRONEROVI.³²⁵

Náhrobek rodin RAPPOVÝCH a SCHUHMANNOVÝCH
(obr. 8-7: č. 6)

Tento hrob je díky použití přírodního kamene jedním z nejpůsobivějších na plánském hřbitově (obr. 8-15). Náhrobek je vystaven ve čtyřech rovinách. Nejspodněji se nachází deska z jemnozrné biotitické žuly.



Obr. 8-15: Hrobky rodin RAPPOVÝCH a SCHUHMANNOVÝCH (vlevo) a neznámého zemřelého (vpravo) u západní zdi hřbitova. / Gräfte von Familie RAPP und SCHUHMANN (links) und eines Unbekannten (rechts) an der westlichen Friedhofsmauer.

Na ní leží tři zcela vyleštěné, směrem ke středu silnější desky z tmavě šedého kamene, přičemž horní dvě desky jsou mnohem menší než obě spodní. Středně- až hrubozrnný kámen se složením podobá gabru z Výškovic, má ale poněkud jiné, světlejší zbarvení.



Obr. 8-16: Signatura žulového závodu JOSEFA LUGNERA na hrobové stéle ze „syenitu“ (gabra) z Výškovic. / Signatur des Granitwerks von JOSEF LUGNER auf der Grabstele aus „Syenit“ (Gabbro) von Výškovice.

Hrobová stéla stojí na podstavci na úrovni druhé hrobové desky. Její konstrukce připomíná chrám, dominují přísné geometrické tvary. Náhrobek dělí na tři části dva kulaté polosloupy a nad nimi se nacházející obloukový střešní prvek. Všechny prvky jsou z leštěného, velmi tmavého kamene, obsahujícího zlatavá minerální zrna, zřejmě plagioklasy.

Na trochu zpět odsazené nápisové desce mezi sloupy je nápis „FAMILIE / RAPP / SCHUHMANN“. Levá deska nese jméno JOSEFA RAPPA [ministrský rada], zemřelého roku 1929, a BETTY RAPPOVÉ, zemřelé roku 1930. Pravá deska je bez rytiny, jistě však byla připravena pro jména dalších členů rodiny. Kvůli odsunu Němců po druhé světové válce nikdy nebyla použita. V pravém dolním rohu stély je podpis „J. Lugner's / Granitwerk Plan“ (obr. 8-16).

Celý hrob je ve výjimečně dobrém stavu, což je jistě zásluhou zvláštního kamene a náročného leštění.

JOSEF RAPP nebyl rodákem z Plané, narodil se v Praze. Po studiu na univerzitě pracoval jako úředník mimo jiné v Plané, kde poznal svou ženu BETTY PEUTELSCHMIEDOVOU, dceru starousedlé plánské rodiny. BETTY vyrostla společně se svým nevlastním bratrem KARLEM SCHUHMANNEM. Bezdětný pár a nevlastní bratr žili dlouhou dobu v Praze. JOSEF RAPP byl povýšen na ministerského radu a v roce 1924 odešel do důchodu. Zemřel během návštěvy Plané a byl zde na své přání pohřben. Jeho žena BETTY zemřela o sedm let později a byla pochována vedle svého manžela. Kdy a kde zemřel a byl pochován její nevlastní bratr KARL, není jasné. Podle nápisu se zdá, že jeho pohřbení v hrobce rodiny RAPP bylo zamýšleno.³²⁶

Bezejmenný náhrobek (obr. 8-7: č. 7)

Náhrobek sestává ze tří na sobě ležících desek: nejspodnější je největší a nejsilnější, střední je jen o málo menší, zatímco vrchní, do středu umístěná deska zabírá asi jen dvě třetiny plochy. Hrob obklopuje osm čtvercových sloupů,

spojených zrezivělými železnými tyčemi. Jen mezi předními středovými sloupy visí železný řetěz. Všechny prvky jsou ze světle šedého umělého kamene, ve kterém jsou půl až jeden centimetr velké mramorové, a dva až tři milimetry velké čedičové zlomky. Celý povrch hrobu pokrývá silná vrstva mechu.

Stéla, rozdělená do tří částí, je z různě velkých kvádrů; střední díl má jednoduchý kříž a nahoře je ukončen obloukovitým prvkem. Vše je zhotoveno z umělého kamene, přičemž horní řada kvadratických prvků včetně kříže obsahuje o něco více čedičových kousků než ostatní prvky, a proto vypadá tmavší. Na kříži visí bílá postava Ježíše. Otvory ve středním dolním podstavci nasvědčují, že zde byla kdysi upevněna nápisová deska. Kvůli chybějící plaketě se dosud nepodařilo určit, jaké osobě nebo rodině hrob patřil.³²⁷

Náhrobek STEINEROVÝCH (obr. 8-7: č. 8)

Spodní dvě úrovně hrobové desky jsou z jemnozrné dvojslídne žuly; na ní se nachází menší, nahoru vyklenutá deska z hrubého umělého kamene s asi jeden centimetr velkými prvky čediče (obr. 8-17). Ta je pokryta silnou vrstvou mechu. Stéla má dvoudílný podstavec z jemnozrné dvojslídne žuly s okrajem.

Obdélníková plocha na levé straně horního podstavce byla kameníkem odsazena poněkud dozadu; dva otvory nasvědčují, že zde byla dříve upevněna nápisová deska. Za hrobem u hřbitovní zdi skutečně leží leštěná deska ze střednězrné biotické žuly.

Na podstavci stojí jednoduchá stéla z leštěného výškovického gabra. Je na ní vyrytý kříž a jména Med. U. Dr. WILHELM STEINER a jeho ženy THERESE, oba zemřeli v roce 1935. Do horní žulové desky je vpravo vepředu zapuštěna bronzová plaketa s nápisem „GRABMALKUNST / LUGNER, PLAN“.



Obr. 8-17: Hrobka rodiny STEINEROVÝCH u západní hřbitovní zdi. / Gruft der Familie STEINER an der westlichen Friedhofsmauer.

Manželé STEINEROVI nebyli rodáci z Plané. WILHELM pocházel z tehdejšího pruského Slezska, které dnes patří k Durynsku, a absolvoval studium medicíny na německé Karl-Ferdinandově univerzitě v Praze. Během studia si vzal za ženu občanku Prahy THERESE, která pocházela z velmi bohaté rodiny. Poté co WILHELM STEINER několik let působil v Lestkově, stal se obvodním lékařem v Josefově Huti, kde strávil zbytek života společně se svou ženou a čtyřmi dětmi. Byl čestným členem plánského spolku rybářů.³²⁸

Náhrobek rodiny STOPFEROVÝCH (obr. 8-7: č. 9)

Náhrobní deska sestává z různých prvků rozličné velikosti (obr. 8-18): nejspodnější je bílé omítnutá deska, která nese dvě úrovně desek z velmi světlého umělého kamene. Tyto desky obsahují zlomky mramoru a čediče o velikosti půl až jeden centimetr. Na vrcholu leží značně menší, nahoru vyklenutá deska ze žuly.



Obr. 8-18: Náhrobek rodiny STOPFEROVÝCH u západní hřbitovní zdi. / Gruft von Familie STOPFER an der westlichen Friedhofsmauer.

Na přední straně hrobu byly po obou stranách žulové desky umístěny dva kvádry z umělého kamene; nahoře mají kulaté výřezy, které měly zřejmě sloužit pro květinovou výzdobu.

Hrob je neobyčejně dobře udržovaný a není zarostlý mechem, jak tomu často bývá u hrobů z umělého kamene. Stéla chrámového stylu stojí na podstavci z jemnozrnné biotitické žuly s okrajem. Uprostřed stély je kamenný kříž s bronzovou postavou Ježíše a nápisová deska. Kromě zadní strany kříže, která je z leštěného černého švédského doleritu, byly všechny prvky zhotoveny z leštěného gabra z Výškovic.

Na nápisové desce byli zlatým nápisem zvěčněni zemřelí rodiny STOPFER: JOHANN PAUL STOPFER (koželuh), zemřel 1929, MARIE STOPFER, zemřela 1918, a KAROLINE STOPFER (vdova po koželuhovi), zemřela 1933. Pod nápisovou deskou byla později doplněna ještě jedna menší, leštěná kamenná deska, na které jsou jména dvou členů rodiny, kteří zemřeli až po druhé světové válce: KARL a ALOISIA STOPFEROVI. Pro tento účel byl vybrán kámen, který se měl pokud možno podobat gabru z Výškovic; ten je však o něco tmavší a hnědší. V pravém dolním rohu stély je vyryto jméno kameníka: „J. Lugner Plan“.

Rodina STOPFEROVÝCH byla starousedlá rodina v Plané. Barvíř JOHANN PAUL STOPFER se oženil roku 1884 s Karolinou z Michalových hor, se kterou měl pět dětí. Nejstarší dcera MARIE zemřela předčasně a byla pochována ještě na starém hřbitově. Později byla přenesena do rodinného hrobu na novém hřbitově, do kterého byli pohřbeni i její rodiče Johann a Karolina.

Novější, dodatečně umístěná nápisová deska nese jména nejmladšího syna KARLA a jeho druhé ženy ALOISIE. Oba zemřeli v exilu v městě Kempten, zdá se však, že byli pochováni do plánského rodinného hrobu.³²⁹

Náhrobek ANDRESOVÝCH, FABERA a TOMASCHEKA (obr. 8-7: č. 10)

Náhrobek má tmavě šedý rám z umělého kamene bohatého na čedič s malými sloupky v rozích levé strany (obr. 8-19). Vpravo rám bezprostředně hraničí s téměř stejně ztvárněným, jen málo výše položeným sousedícím hrobem a „sdílí“ s ním pravou stranu rámu včetně sloupků. Rám je uprostřed rozdělený dvěma na sobě ležícími tmavými deskami; horní je o něco menší a slabší než deska spodní a nese reliéf jednoduchého kříže. Obě desky byly vyrobeny ze stejného umělého kamene jako rám.



Obr. 8-19: Hrobka rodiny ANDRESOVÝCH, FABERA & TOMASCHEKA u západní hřbitovní zdi. / Gruft von Familie ANDRES, FABER & TOMASCHEK an der westlichen Friedhofsmauer.

Pod křížem stojí nápis z kovových písmen: „Familie / Andres“. Napravo a nalevo od tmavých desek byly do rámu zasazeny o něco světlejší desky z umělého kamene s vyšším podílem mramoru.

Stéla stojí na podstavci ze střednězrné biotitické žuly. Je velmi jednoduchá a skládá se pouze ze tří obdélníkových tmavých kamenných desek. Prostřední deska je ve srovnání k oběma ostatními o něco vyšší a trochu odsazená.

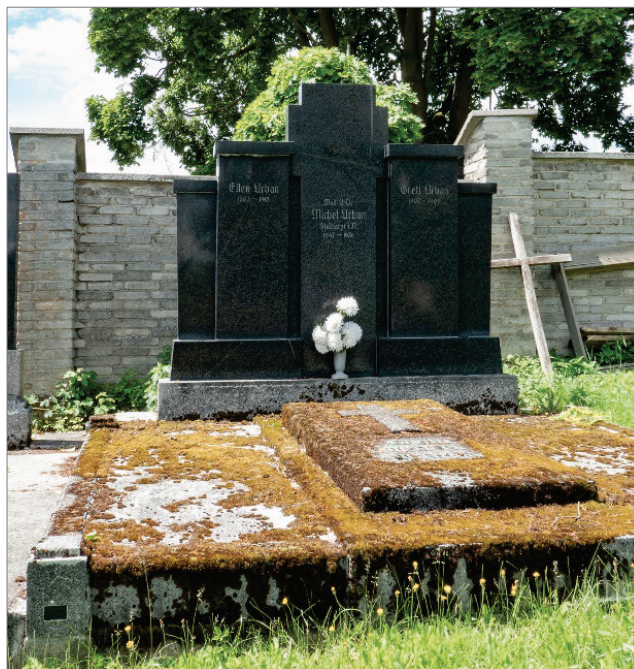
Na horním konci středové desky je připevněna bronzová deska s reliéfem Ježíše nesoucího kříž. Pod ním je nápis „Max Andres / Direktor i. R. / 1857 - 1936 / Marie Andres / 1861 - 1937“. Ve stejné výši bylo na levé desce vyryto jméno HELMUT FABER, zemřelý 1926, a na pravé straně JOSEF TOMASCHEK (profesor), zemřelý 1928.

Stéla je vyrobena ze střednězrného, leštěného doleritu, obsahujícího magnetit. MAX ANDRES se narodil roku 1857 v Sasku. Po smrti jeho první ženy se oženil s MARIÍ, rodačkou z Plané, která byla rovněž vdova. Manželský pár žil nejprve v Sasku a roku 1883 se přestěhoval do Plané. MAX ANDRES pracoval v obchodu se dřevem, angažoval se ve správě města a v obci zastával různé funkce. Manželský pár měl šest dětí. Nejmladší dcera LUZIA se provdala za JOSEFA FABERA, se kterým měla roku 1926 syna jménem HELMUT. Ten však zemřel, když mu byly necelé tři měsíce, a v rodinné hrobce byl pochován jako první. MARIE měla dceru z prvního manželství, která se provdala za profesora matematiky JOSEFA TOMASCHEKA, který vyučoval na plánském gymnáziu. Učitel trpěl nervovým onemocněním a roku 1928 si vzal život. Byl taktéž pohřben v rodinné hrobce.³³⁰

Náhrobek rodiny URBANOVY (obr. 8-7: č. 11)

Náhrobek rodin Urbanovy (obr. 8-20) má šedý rám z umělého kamene obsahujícího čedič a mramor, s malými sloupky v rozích. Vlevo rám bezprostředně hraničí s téměř stejně ztvárněným, jen o trochu hlouběji položeným sousedním hrobem a „sdílí“ s ním levý prvek rámu včetně sloupků. Rám je uprostřed rozdělený dvěma na sobě ležícími šedými deskami; horní deska je o něco menší a tenčí než spodní a má na sobě reliéf jednoduchého kříže.

Pod křížem stojí nápis z kovových písmen: „Familie / M. U. Dr. M. Urban“ (obr. 8-21). Napravo a nalevo od desek byly do rámu zapuštěny o něco světlejší desky z umělého kamene. Na předním levém sloupku byla vsazena kovová plaketa s nápisem: „K. Kraus / - Mies - / Wassergasse.“. Zřejmě se jedná o výrobce umělého kamene (obr. 8-22). Náhrobek je téměř celý pokrytý silnou vrstvou mechu.



Obr. 8-20: Hrobka rodiny URBANOVY u západní hřbitovní zdi. / Gruft von Familie URBAN an der westlichen Friedhofsmauer.



Obr. 8-21: Kovová písmena na nejhořejší desce z umělého kamene hrobky rodiny URBANOVY u západní hřbitovní zdi. / Metallene Lettern auf der obersten Kunststeinplatte der Gruft der Familie URBAN an der westlichen Friedhofsmauer.



Obr. 8-22: Signatura výrobce umělého kamene K. KRAUSE ze Stříbra na přední levé straně rohového kamene hrobky rodiny Urbanových. / Signatur des Kunststeinherstellers K. KRAUS aus Mies (Stříbro) vorne links auf dem Eckstein der Gruft.

Hrobová stéla sestává z podstavce z jemnozrnné žuly s okrajem, na podstavci jsou tři tmavé leštěné kamenné desky se společnou zadní stěnou. Všechny prvky jsou vyrobené z výškovického gabra. Střední deska má tvar kříže s velmi krátkými trámy, obě ostatní desky jsou obdélníkové. Na desce s křížem je vyryto: „Med. U. Dr. / Michel Urban / Stadtarzt i. R. / 1847 - 1936“ [„Dr. Michel Urban / městský lékař / ve výslužbě“]. Na pravé a levé desce jsou jména ELLEN a GRETL URBAN. Na žulovém podstavci lze přečíst jméno kameníka: „Lugner's Granitwerk Plan“. Zdá se, že hrobová deska a stéla pocházejí od různých výrobců.

Lékař MICHAEL URBAN byl jednou z nejznámějších osobností v Plané. Narodil se v Žandově jako syn rolnické rodiny, v Chebu vychodil gymnázium a studoval medicínu ve Vídni a v Praze. Roku 1873 založil v Plané lékařskou praxi. O pět let později se oženil s ANNOU MARIÍ, rodačkou z Plané, s níž měl syna FERDINANDA a dceru JOHANNU. Angažoval se v obci, zastával četné úřady a publikoval několik knih a článků, mimo jiné o historii města Plané. Jeho syn FERDINAND studoval v Praze, kde poznal svoji ženu ELLEN, se kterou se oženil roku 1905 v Plané. ELLEN byla

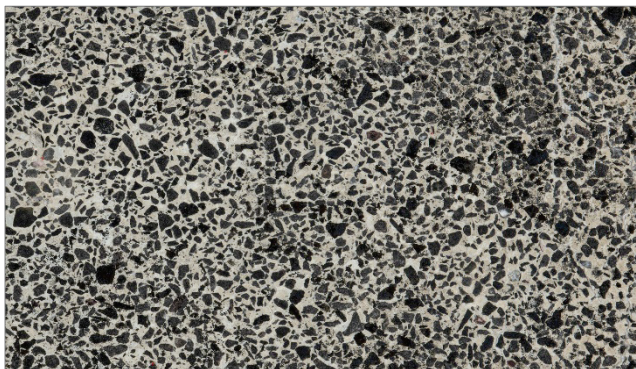
dcerou rytíře ROBERTA LENDLMAYERA z LENDENFELDU, známého přírodovědce a učitele na Univerzitě Karlo-Ferdinandově v Praze. Měli spolu pět dětí. Jejich dcera GRETL zemřela v necelých dvou letech a v rodinné hrobce Urbanů byla pohřbena jako první. ELLEN zemřela předčasně na španělskou chřipku a byla pohřbena po své dceři roku 1918. MICHAEL URBAN se dožil téměř 90 let. Do rodinné hrobky byl pohřben jako poslední, jeho žena zemřela ve vyhnanství.³³¹

Náhrobek ANTONA OSSADNIKA (obr. 8-7: č. 12)

Náhrobek sestává z desky jemně- až střednězrnné biotitické žuly (obr. 8-23), na níž jsou položeny dvě desky z umělého kamene, které obsahují převážně zlomky čediče. Spodní, trochu větší deska obsahuje hrubší zlomky čediče než horní.



Obr. 8-23: Náhrobek ANTONA OSSADNIKA poblíž západní hřbitovní zdi. Pohled směrem k východu. / Grabmal von ANTON OSSADNIK nahe der westlichen Friedhofsmauer. Blick nach Osten.



Obr. 8-24: Výřez z umělého kamene bohatého na čedič na desce hrobu ANTONA OSSADNIKA. Šířka obrázku: cca 20 cm. / Ausschnitt aus der basaltreichen Kunststeinplatte der Grababdeckung von ANTON OSSADNIK. Bildbreite: ca. 20 cm.

Hrobová stéla z jemně- až střednězrné, na biotit velmi bohaté žuly nebo dioritu se skládá z jedné úzké, jednoduché kamenné desky se zakulacenými rohy. Přibližně v jedné třetině její výšky je patrný profil podobný podstavci a malý obloukovitý klenba na svíčku nebo květiny. Nahoře na stéle je reliéf Železného kříže, obklopeného trnovým věncem a ornamenty listů. Pod ním je nápis „ANTON OSSADNIK, / SCHULLEITER [řídící] / * 8./1. 1880. † 4./6. 1921.“.

ANTON OSSADNIK se narodil v Holasovicích ve Slezsku. Po celý život působil jako učitel a řídící učitel škol v různých vesnicích v okolí Tachova, Plané a Stříbra. Na škole v Josefově Huti poznal svou ženu KAROLINU, která pocházela z Plané. Svatba se konala v Plané roku 1884. Zemřel roku 1921 ve věku 61 let a byl pochován na plánském hřbitově.³³²

³⁰⁵ Topografické mapy v systému S-1952.

³⁰⁶ Originální mapy stabilního katastru 1 : 2 880 – Čechy.

³⁰⁷ Historické ortofoto 1958.

³⁰⁸ Ústní sdělení PAVLA NUTILA.

³⁰⁹ Neues Montagblatt 1928.

³¹⁰ Neues Montagblatt 1928.

³¹¹ Neues Montagblatt 1928.

³¹² Salzburger Wacht 1933; Kleine Volkszeitung 1929.

³¹³ Alpenländische Morgen Zeitung 1933.

³¹⁴ Alpenländische Morgen Zeitung 1933.

³¹⁵ Westböhmsche Tageszeitung 1937.

³¹⁶ Ústní sdělení lesníka MICHALA HRUŠKY.

³¹⁷ TREPESCH ad. 1964, s. 480

³¹⁸ URBAN ad. 1937, s. 192, 298.

³¹⁹ URBAN ad. 1937, s. 97.

³²⁰ NOVOTNÁ 2020, s. 2.

³²¹ NOVOTNÁ 2020, s. 3.

³¹⁸ NOVOTNÁ 2020, s. 5.

³¹⁹ URBAN ad. 1937, s. 384.

³²⁰ NOVOTNÁ 2020, s. 9n.

³²¹ NOVOTNÁ 2020, s. 14.

³²² NOVOTNÁ 2020, s. 15n.

³²³ NOVOTNÁ 2020, s. 17.

³²⁴ NOVOTNÁ 2020, s. 18.

³²⁵ NOVOTNÁ 2020, s. 20n.

³²⁶ NOVOTNÁ 2020, s. 22n.

³³¹ NOVOTNÁ 2020, s. 25n.

³³² NOVOTNÁ 2020, s. 27.

8. Grabdenkmäler auf den Friedhöfen

Nach der Auflösung der Friedhöfe im Umfeld der Kirchen wurden die Begräbnisstätten außerhalb der Ortschaften angelegt, wohl auch aus hygienischen Gründen. Man wählte Gebiete aus, in denen man aus geologischen Gründen auch tiefere Gräber anlegen konnte. In Planá befinden sich sowohl der Alte als auch der Neue Friedhof „auf der Peint“ nordöstlich des Stadtparks (Abb. 8-1, S. 103).

Erst in den letzten Jahrzehnten sind in der Umgebung der Friedhöfe zunehmend Wohnsiedlungen entstanden, sodass die Fläche des Alten wie auch des Neuen Friedhofs nun innerhalb der besiedelten Flächen der Stadt Planá liegen.

Die folgenden Beschreibungen einiger Grabdenkmäler der ehemaligen, deutschsprachigen Bevölkerung Planás holen inhaltlich oft etwas aus, um auch die Geschichten der Familien darzustellen, für die die Gräber errichtet wurden. Diese Beschreibungen schmälern in keinsten Weise die Bedeutung der Grabdenkmäler tschechischer Familien aus der Nachkriegszeit: Die Auswahl älterer, deutscher Gräber begründet sich lediglich darin, dass die neueren Gräber oft nicht mehr die Qualität der älteren Grabanlagen erreichen und meist aus importierten Natursteinen bestehen. Für dieses Buch sind jedoch die lokalen Natursteine von größerem Interesse.

Für die beeindruckenden, historischen Grabdenkmäler wurde oft Naturstein in enormen Werkstückgrößen verwendet. Dies spiegelt einerseits den Wohlstand der Bürger von Planá wider, andererseits erkennt man darin auch den technologischen Fortschritt bezüglich des Schneidens und Polierens von überwiegend dunklen Hartgesteinen ab dem letzten Drittel des 19. Jh. Führend war dabei der Steinmetzbetrieb von JOSEF LUGNER, der auch Material aus eigenen Steinbrüchen verarbeitete.

Besondere Berücksichtigung finden zudem zementgebundene Kunststeine, die als Mode des frühen 20. Jh. zu

interpretieren sind. Sie sind Zeugen eines innovativen Handwerks, das lokale Rohstoffe wie Marmor und Basalt zur Herstellung dieser künstlichen Steine in Granitoptik verwendete.

8.1 Alter Friedhof von Planá

Der Alte Friedhof von Planá befand sich nur ein kleines Stück südwestlich vom Neuen Friedhof.³⁰⁵ Heute befindet sich auf diesem Gelände eine Sportanlage und ein kleiner Park (Abb. 8-2, S. 104). Eine historische Karte von 1839 zeigt den Friedhof inmitten von Feldern und Wiesen (Abb. 8-1, S. 103)³⁰⁶ und auch auf einer Luftbildaufnahme aus dem Jahr 1958 sind nur vereinzelt Häuser in der unmittelbaren Nähe des Friedhofs zu erkennen.³⁰⁷ In der kleinen Parkanlage, wo sich früher der alte Friedhof befand, liegen heute noch einige umgestürzte und überwucherte Grabsteine. Nahe der Komenského-Straße wurden zwei noch recht gut erhaltene, größere Grabmäler aufgestellt.

Grabdenkmal Familie GIRSCHICK

Der aufrecht stehende, durch natürliche Verwitterung gerundete Block aus Gabbro von Výchovice (Wischkowitz) erinnert an die Toten der Familie GIRSCHICK. In die ebene Vorderseite wurden zwei polierte Steinplatten eingesetzt (Abb. 8-3, S. 104).

Die untere Tafel besteht aus demselben Material wie der Grabstein und besitzt folgende Inschrift: „Georg Girschick / Privater / gest. 8. Juli 1915 im 60. Lebensjahre. / und dessen Gattin / Wilhelmine /geb. Pohnert / gest. 23. Jänner 1933 im 73. Lebensj.“. Schräg darüber wurde eine weitere Tafel aus Schwarz-Schwedisch-Dolerit angebracht. Sie trägt die Worte: „Menschen haben an Dir gesündigt. / Gott gab Dir Gerechtigkeit! / Hier ruht / an der Seite seiner Mutter / M. D. Dr. Hans Jos. Girschick /Arzt aus Heiligenkreuz / gest. im 43. Lebensj. am 7. Dez. 1933“.

Menschliche Tragödie im Dorf Galtenstallung mit großem Presse-Echo

Die obere Platte wurde von der Schwester des Arztes HANS JOSEPH GIRSCHICK angebracht³⁰⁸ und weist auf eine menschliche Tragödie hin, die zur Zeit des Geschehens weithin bekannt wurde: Am 6. Februar 1928 wurde in Galtenstallung bei Heiligenkreuz (Chodský Újezd) die 32-jährige Lehrerin MARIA FRITSCHÉ in ihrer Wohnung bei der Schule ermordet.³⁰⁹ Die Lehrerin hatte wohl eine recht enge Beziehung zu dem Gemeindefeldarzt Dr. HANS GIRSCHICK, der mit seiner Mutter in Chodský Újezd lebte.³¹⁰ Nach dem Bericht im Neuen Montagblatt (1928) löste sich die ihnen nachgesagte romantische Beziehung in den Monaten vor dem Tod der Lehrerin jedoch weitgehend auf (Abb. 8-4, S. 106); als möglichen Grund für die Entfremdung werden Karriereambitionen des jungen Arztes aufgeführt.

Bei den Ermittlungen des Mordfalls ergaben sich Indizien für eine Mordtat von Dr. HANS GIRSCHICK und er wurde bald darauf verhaftet.³¹¹ Nach sechswöchiger Untersuchungshaft musste man ihn allerdings wieder freilassen, da sich die Vorwürfe als haltlos herausstellten. Trotz der moralischen Rehabilitation des Arztes durch den Freispruch blieb ein gewisser Verdacht an ihm haften. Dies hatte ihn wohl dazu bewegt, von Chodský Újezd (Heiligenkreuz) nach Planá umzuziehen.³¹² Er war weiterhin als Arzt tätig, lebte aber eher zurückgezogen und kämpfte um die Wiederherstellung seines Ansehens, teilweise sogar vor Gericht.³¹³

Wie einem Bericht der Westböhmisches Tageszeitung von 1933 zu entnehmen ist, bot er eine Prämie von 5000 Kronen für die Ergreifung des wahren Mörders. Doch es dauerte ganze fünf Jahre, bis dieser gefasst wurde: Ein Massenmörder aus Asch, der bei Ermittlungen zum Mord an einem Nachtwächter aus Broumov (Promenhof) überführt wurde, gestand bei seinem Verhör weitere Morde in der Umgebung, darunter auch den an MARIA FRITSCHÉ.

Der Mann hatte die Lehrerin vor ihrer Wohnung niedergeschlagen, bestohlen und aus Angst, sie könnte ihn erkannt haben, kaltblütig ermordet. Nachdem der Mörder schuldig gesprochen wurde und die Unschuld HANS GIRSCHICKS damit gerichtlich festgestellt war, verstarb dieser im Dezember 1933 an einem Herzinfarkt. Der jahrelange schwere Verdacht, den manche seiner Mitmenschen gegen ihn hegten, hatte ihn wohl zu stark mitgenommen.³¹⁴

HANS GIRSCHICK hatte nach seiner Freilassung aus der Untersuchungshaft offensichtlich geheiratet, denn ein Zeitungsartikel aus dem Jahr 1937 berichtet von den Plänen seiner Witwe und eines Regisseurs, die Tragödie um den Lehrerinnenmord zu verfilmen. HANS GIRSCHICKS Schwester und ihr Mann waren jedoch strikt gegen eine solche Verfilmung.³¹⁵

Neben der Steinplatte auf dem Grabstein der GIRSCHICKS erinnert noch ein weiteres Denkmal an die Tragödie: Auf der Wüstung Galtenstallung, zwischen Žďár (Brand) und Broumov (Promenhof), befindet sich der Gedenkstein für das Mordopfer MARIA FRITSCHÉ unter einem großen Baum (Abb. 8-5, S. 106).³¹⁶ Der quaderförmige Stein besteht aus hellem, feinkörnigem Granit, ist etwa einen Meter hoch und hat eine quadratische Grundfläche von ca. 30 Zentimeter Kantenlänge. Ein oben eingelassener Metalldübel dürfte früher ein Kreuz gehalten haben. Der monolithische Stein ist eher schlicht gestaltet; auf der Vorderseite ist das Relief eines Blätterkranzes mit Band zu sehen, das obere Viertel des Steins wird durch ein einfaches Gesims abgegrenzt. Oberhalb dieser Profilierung sowie innerhalb des Kranzes kann man Inschriften erkennen, die jedoch kaum mehr lesbar sind. Der Stein ist stark mit Moos und Flechten bewachsen.

Auf einem alten Ortsplan von Galtenstallung ist an der Stelle des heutigen Denkmals ein Kreuz eingezeichnet.³¹⁷

Grabdenkmal JOHANN CHRISTOF

Neben dem Grabmal der Familie GIRSCHICK steht ein etwa zwei Meter hoher Grabstein aus hellem, mittelkörnig-porphyrischem Zweiglimmergranit mit bis zu vier Zentimeter großen Feldspäten (Abb. 8-6, S.107). In diesen ist eine kreuzförmige Steinplatte aus poliertem Schwarz-Schwedisch-Dolerit eingelassen. Der Granitstein bildet einen schönen Rahmen für die dunkle Platte mit folgender Inschrift: „Hier ruhet in Frieden / Johann Christof / Stadtsekretär i. P. / * 16.12.1862, † 18.1.1923.“ Der Grabstein ist am Rand teilweise beschädigt, die dunkle Kreuz-Platte ist stark zerkratzt.

8.2 Neuer Friedhof

Die Erweiterung des Alten Friedhofs im Jahr 1907 reichte nicht lange aus, sodass die Gemeinde 1919 ein Feld im Nordosten desselben erwarb, um dort einen neuen Friedhof anzulegen (Abb. 8-7, S. 107).³¹⁸ Bezüglich des Alten Friedhofs war bereits 1881 beschlossen worden, die Grabsteine hervorragender Bürger an der Innenwand der Friedhofsmauer aufzustellen und auf Kosten der Gemeinde renovieren zu lassen.³¹⁹ Dieses Konzept scheint für den neuen Friedhof übernommen worden zu sein: Noch heute findet man an der Westmauer beeindruckende Grabmäler bedeutender, verdienstreicher Familien von Planá.

Im Folgenden sollen diese überwiegend als Grüfte angelegten Grabanlagen der Reihe nach von Süden nach Norden beschrieben werden. Alle Grabmäler bestehen aus einer großen, auf dem Boden liegenden Grabplatte bzw. Gruftabdeckung, an deren Kopfende sich eine Stele befindet. Beide sind aus mehreren, symmetrisch angeordneten Elementen aufgebaut.

Namenloses Grabdenkmal (Abb. 8-7: Nr. 1, S. 107)

Die Grabplatte besteht aus Kunststeinplatten verschiedener Größe und Farbe, die auf einem Rahmen aus demselben Material aufliegen (Abb. 8-8, S. 108). In die kleinste Platte, die sich mittig auf den anderen befindet, ist ein Kreuz aus einem sehr hellen Stein eingelassen. Der hier verwendete Kunststein setzt sich aus Bindemittel (Zement) sowie Marmor- und Basaltbruchstücken als Körnungszuschlag zusammen. Je nach Verhältnis der beiden Komponenten erscheint der Kunststein heller oder dunkler (Abb. 8-9, S. 108). Die Platten sind stark bemoost und teilweise beschädigt.

Die Grabstele besteht aus zwei Sockeln und einer Stele, die von zwei kleineren Pfeilern mit quadratischer Grundfläche umrahmt wird. Alle Elemente sind aus oben genanntem Kunststein gefertigt. In der Mitte der Stele zeichnet sich eine weniger verwitterte, helle rechteckige Fläche mit Dübellöchern in den Ecken ab. Hier war eine Tafel mit den Angaben zu den bestatteten Personen angebracht. Aufgrund der fehlenden Plakette ist es bisher nicht gelungen, das Grab einer Person oder Familie zuzuordnen.³²⁰

Grabdenkmal ROBERT MÖCHEL (Abb. 8-7: Nr. 2, S. 107)

Die Grabplatte besteht aus einer unteren, sehr massiven Kunststeinplatte, auf der sich eine kleinere, dünnere Platte aus demselben Material befindet (Abb. 8-10, S. 109). Beide sind von grauer Farbe und bestehen hauptsächlich aus zementgebundenen Marmor- und vereinzelt Basaltbruchstücken. Die Verwitterung lässt den Kunststein altern und ein netzartiges Muster auf dem Stein entstehen, der teils stark bemoost ist.

Die Grabstele besteht aus einem Kunststeinsockel, auf dem sich ein weiterer Sockel mit einer streng geometrisch, tempelartig aufgebauten Stele aus poliertem Schwarz-Schwedisch-Dolerit befindet. Man erkennt viel gleichmäßig verteilten, gräulich-silbern reflektierenden

Magnetit in dem fast schwarzen Gestein. Auf dem obersten Steinelement der Stele wurde ein schlichtes Kreuz eingraviert. Die mittlere Platte trägt die goldene Inschrift: „RUHESTÄTTE / DER FAMILIE / ROBERT MÖCHEL“.

ROBERT MÖCHEL war kein gebürtiger Planer, er stammte aus dem ehemaligen Preußisch-Schlesien. Als Erwachsener zog er nach Chemnitz, wo er nach eigenen Angaben als „Handarbeiter“ tätig war und seine Frau Anna heiratete. Nach einer erfolgreichen Berufslaufbahn als Tabakfabrikant und Kaufmann erwarb er ein Haus am Stadtrand von Planá, um sich dort mit seiner Frau, die ursprünglich aus dieser Gegend kam, zur Ruhe zu setzen.³²¹

Grabdenkmal Bergdirektor HERMANN KRAUS (Abb. 8-7: Nr. 3; S. 107)

Die Grabplatte besteht aus drei übereinanderliegenden Granitplatten, von denen die mittlere am massivsten ist. Darauf liegt eine kleinere, polierte Platte aus fein- bis mittelkörnigem grauen Granit (Abb. 8-12, S. 110). Vor allem die unpolierten Platten sind mit Flechten bewachsen. Die Grabstele besteht aus einem zweiteiligen Sockel, auf dem sich eine streng geometrische, tempelartig aufgebaute Stele befindet.

Bis auf die Schriftplatte der Stele wurden alle Elemente aus poliertem Gabbro von Výchovice (Wischkowitz) gefertigt, der etwas grünlich-silbernen reflektierenden Magnetit enthält. Auf dem obersten Steinelement der Stele ist ein kreuzförmiges Ornament eingraviert.

Die Schriftplatte besteht aus einem verhältnismäßig grobkörnigen, polierten Schwarz-Schwedisch-Dolerit und trägt folgende vergoldete Inschrift: „Hermann Kraus, / Bergdirektor / 1860 - 1924.“ Der Bergwerksdirektor Herrmann Kraus hatte keine direkte Verbindung zum Bergbau in Planá und Umgebung. Er starb in Blatnice (Blattnitz) bei Moravské Budějovice (Mährisch-Budweis) und wurde auf Wunsch seiner Tochter JULIANE, die mit einem Professor

des Planer Gymnasiums verheiratet war, auf dem hiesigen Friedhof beigesetzt.³²²

Grabdenkmal Familie BRAUN (Abb. 8-7: Nr. 4, S. 107)

Die Grababdeckung besteht aus verschiedenen Platten, die in drei Ebenen übereinanderliegen (Abb. 8-13, S. 110). Zu unterst befindet sich eine einzelne, große Platte aus feinkörnigem Zweiglimmergranit. Darauf liegen mehrere unterschiedlich große Platten und Rahmenelemente aus demselben Material, wobei die mittlere Platte die anderen Elemente um wenige Zentimeter überragt.

Das Grab wird an beiden Seiten von je einer Kunststeinplatte aus Zement mit Basaltkörnung abgedeckt; in der Mitte befindet sich eine leicht gewölbte, mit einem schlichten Rahmen profilierte Platte aus feinkörnigem Zweiglimmergranit. Der Kunststein ist stark bemoost, der Granit mit Flechten bewachsen. Die rechte Kunststeinplatte ist an einer Ecke abgebrochen.

Die Grabstele befindet sich auf einem schlichten Sockel aus feinkörnigem Zweiglimmergranit. Sie besteht aus einem streng geometrischen, tempelartigen Mittelteil, der sich zwischen zwei kleineren, rechteckigen Schrifttafeln befindet.

Sämtliche Elemente der dreiteiligen Stele wurden aus poliertem Schwarz-Schwedisch-Dolerit gefertigt. Auf dem obersten Element der mittleren Stele wurde ein goldenes Kreuz eingraviert; der Querbalken darunter trägt die vergoldete Inschrift: „FAMILIE R. BRAUN“. Unter dem Querbalken befindet sich eine etwas zurückgesetzte Schriftplatte, umrahmt von zwei rechteckigen, säulenartigen Elementen. Sie trägt die Namen der Verstorbenen: „Luise Braun / * 16./2. 1874 - † 12./10. 1927 / Rudolf Braun / * 1873 - † 1942“. Ein etwas hervorstehendes kleines Podest am unteren Ende der Platte dient als Ablage für Blumenschmuck.

Auf der linken Schrifttafel der dreiteiligen Stele sind ebenfalls Namen von Familienangehörigen eingraviert: „Ing. Rudolf Braun / Feldzeugmeister / 28./6. 1861 - † 15./4. 1920. / Johann Braun / Kupferschmied / † 25./11. 1890. / Josefa Braun † 29./6. 1885“. Die Beerdigung des hier verewigten Feldzeugmeisters Ing. RUDOLF BRAUN war die erste, die überhaupt auf dem Neuen Friedhof stattfand.³²³ JOHANN und JOSEFA BRAUN, die früher verstorben sind, waren vermutlich auf dem Alten Friedhof beigesetzt und ihre sterblichen Überreste möglicherweise hierher übertragen worden. Die dazu symmetrische rechte Schrifttafel trägt keine Namen, war aber sicherlich für weitere Familienmitglieder vorgesehen. Aufgrund der Vertreibung der deutschböhmisches Bevölkerung nach dem Zweiten Weltkrieg wurde sie nie benutzt.

Wie sich aus dem aufwändig gestalteten Grabdenkmal schließen lässt, war die Familie BRAUN in Planá alteingesessen und angesehen. Im Familiengrab ruhen zwei Cousins mit ihren engsten Angehörigen: der Feldzeugmeister Ing. RUDOLF BRAUN (1861–1920) mit seinen Eltern JOHANN und JOSEFA sowie der bekannte Planer Wasserleitungsinstallateur RUDOLF BRAUN (1873–1942) mit seiner Frau LUISA und seinem erstgeborenen Sohn. Der ältere der beiden Cousins ist in České Budějovice (Budweis) aufgewachsen, seine Eltern stammten aber beide aus Planá. Er absolvierte die Technische Militärakademie in Wien und erlangte den Rang eines Feldzeugmeisters. Er erwarb das Recht, ein Haus in Planá zu besitzen, lebte aber in Wien, wo er auch verstarb.

Der jüngere Cousin wurde in Planá geboren und verbrachte dort sein ganzes Leben. Er war ebenfalls technisch begabt; die Stadt Planá verdankt seiner Wasserleitungs-firma die Installation der Trink- und Brauchwasserversorgung der Stadt in den Jahren 1929–1931. 1889 heiratete er seine Frau LUISA, mit der er zwei Söhne hatte. Sein ältester Sohn RUDOLF BRAUN jr. starb wenige Tage vor

Kriegsende und wurde wahrscheinlich im Familiengrab beigesetzt. Die Kriegsumstände würden erklären, warum sein Name nicht mehr auf der Grabstele eingraviert wurde.³²⁴

Grabdenkmal Familie KRONER (Abb. 8-7: Nr. 5, S. 107)

Die Grabplatte besteht aus unterschiedlichen Platten und Rahmenelementen. Der äußerste Rahmen sowie drei übereinanderliegende Platten in der Mitte des Grabes sind aus mittelkörnigem Biotitgranit gefertigt; seitliche Platten sowie eine stark bemooste vordere Platte zwischen Rahmen und Granitplatten bestehen aus Kunststein (Abb. 8-14, S. 112). Die Grabstele besteht aus drei quaderförmigen Sockelsteinen – einem größeren in der Mitte und zwei kleineren rechts und links davon.

Auf dem größeren Sockel befindet sich ein weiterer kleiner Sockel, der einen Pfeiler trägt. Alle Elemente wurden aus Granit gefertigt. Am Pfeiler, bei dem es sich vermutlich um die Überreste eines früheren Steinkreuzes handelt, ist eine massiv-gusseiserne, gekreuzigte Jesusfigur befestigt, von welcher bereits Teile abgebrochen sind. In den mittigen Sockelstein ist der Name „Familie Kroner“ eingraviert. Am linken Sockel lassen sich vier Löcher erkennen; hier war früher eine Schriftplatte angebracht.

Auf dem rechten Sockel klebt eine schwarze Platte, die einen tschechischen Namen trägt und erst nach dem Zweiten Weltkrieg hier befestigt wurde. Der Familienname KRONER ist einer der ältesten von Planá, er tauchte schon vor der großen Pest im Jahr 1591 auf. Es ist nicht genau bekannt, wer alles im Familiengrab bestattet wurde, da die Schriftplatte fehlt. Aller Wahrscheinlichkeit nach wurde hier das Geschwisterpaar ANNA (gest. 1927) und ANTON (gest. 1939) KRONER bestattet.³²⁵

Grabdenkmal Familien RAPP UND SCHUHMANN (Abb. 8-7: Nr. 6, S. 107)

Dieses Grab ist auch aufgrund der Natursteinausstattung eines der eindrucksvollsten des Planer Friedhofes (Abb. 8-15, S. 112). Die Grababdeckung ist in vier Ebenen aufgebaut. Zuunterst befindet sich ein Sockel aus feinkörnigem Biotitgranit. Darauf liegen drei vollständig polierte, zur Mitte hin dicker werdende Platten aus einem dunkelgrauen Gestein, wobei die oberen zwei Platten wesentlich kleiner sind als die beiden unteren. Das mittel- bis grobkörnige, fleckige Gestein ähnelt vom Gefüge dem Gabbro von Výchovice (Wischkowitz), hat aber eine etwas andere, hellere Farbgebung.

Die Grabstele steht auf einem Sockel auf Höhe der zweiten Grabplatte. Ihr Aufbau gleicht dem eines Tempels und wird von strengen, geometrischen Formen dominiert. Zwei Halbsäulen und ein sich darüber befindliches, bogenförmiges Dachelement teilen das Grabdenkmal in drei Partien auf. Alle Elemente sind aus einem polierten, sehr dunklen Gestein gefertigt, welches goldfarbene Mineralkörner enthält, bei denen es sich vermutlich um Plagioklasse handelt.

Auf einer etwas zurückgesetzten Schriftplatte zwischen den Säulen befindet sich die Inschrift: „FAMILIE / RAPP / SCHUHMANN“. Die linke Platte trägt die Namen von JOSEF RAPP (Ministerialrat), gestorben 1929 und von BETTY RAPP, gestorben 1936. Die rechte Platte ist ohne Gravur, war aber sicherlich für die Namen weiterer Familienmitglieder vorgesehen. Aufgrund der Vertreibung der Deutschen nach dem Zweiten Weltkrieg wurde sie nie benutzt. In der rechten, unteren Ecke der Stele befindet sich die Signatur „J. Lugner's / Granitwerk Plan“ (Abb. 8-16, S. 112).

Das gesamte Grab ist in einem außerordentlich guten Zustand, was sicherlich dem besonderen Stein und der aufwändigen Politur zuzuschreiben ist.

JOSEF RAPP war kein gebürtiger Planer, er wurde in Prag geboren. Nach einem Universitätsstudium arbeitete er als Beamter unter anderem in Planá, wo er seine Frau BETTY PEUTELSCHMIED kennenlernte, Tochter einer alteingesessenen Planer Familie. BETTY wuchs zusammen mit ihrem Halbbruder, KARL SCHUHMANN auf. Das kinderlose Ehepaar und der Halbbruder lebten lange Zeit in Prag. JOSEF RAPP wurde zum Ministerialrat befördert und 1924 in den Ruhestand versetzt. Er starb bei einem Besuch in Planá und wurde dort begraben, wie er es sich gewünscht hatte. Seine Frau BETTY verstarb sieben Jahre später und wurde neben ihrem Mann beigesetzt. Wann und wo ihr Halbbruder KARL gestorben und begraben wurde, ist unklar. Seine Beisetzung in der Grabstätte der Familie RAPP schien laut Inschrift zumindest vorgesehen zu sein.³²⁶

Namenloses Grabdenkmal (Abb. 8-7: Nr. 7, S. 107)

Die Grabplatte besteht aus drei übereinanderliegenden Platten: Die unterste ist die größte und dickste, die mittlere ist etwas kleiner, während die oberste, mittig platzierte Platte nur etwa ein Drittel der Fläche einnimmt. Das Grab wird von acht quadratischen Pfeilern umgeben, die mit verrosteten Eisenstangen verbunden sind. Nur zwischen den vorderen, mittigen Pfeilern hängt eine Eisenkette. Alle Elemente sind aus hellgrauem Kunststein gefertigt, welcher einen halben bis einen Zentimeter große Marmor- sowie zwei bis drei Millimeter große Basaltbruchstücke enthält. Die gesamte Oberfläche des Grabes ist von einem dicken Moostepich bedeckt.

Die dreigeteilte Stele besteht aus verschiedenen großen Quadern; der Mittelteil besitzt zusätzlich ein schlichtes Kreuz und schließt oben mit einem bogenförmigen Element ab. Alles ist aus Kunststein gefertigt, wobei die oberste Reihe an quaderförmigen Elementen inklusive Kreuz etwas reicher an Basaltstückchen ist als die restlichen Elemente und deswegen dunkler erscheint. Das Kreuz trägt eine weiße Jesusfigur. Löcher im mittigen, unteren Sockelelement weisen darauf hin, dass hier früher einmal

eine Schriftplatte befestigt war. Aufgrund der fehlenden Plakette ist es noch nicht gelungen, das Grab einer Person oder Familie zuzuordnen.³²⁷

Grabdenkmal STEINER (Abb. 8-7: Nr. 8, S. 107)

Die unteren zwei Ebenen der Grabplatte bestehen aus feinkörnigem Zweiglimmergranit; darauf befindet sich eine kleinere, nach oben gewölbte Platte aus grobem Kunststein mit etwa einem Zentimeter großen Basaltkomponenten (Abb. 8-17, S. 114). Letztere ist von einem dicken Moostepich bedeckt. Die Stele besitzt einen zweiteiligen Sockel aus feinkörnigem Zweiglimmergranit mit Randschlag. Eine rechteckige Fläche auf der linken Seite des oberen Sockelelements wurde vom Steinmetz etwas zurückgesetzt; zwei Löcher weisen darauf hin, dass hier früher eine Schriftplatte angebracht war. Tatsächlich lehnt hinter dem Grab eine polierte Platte aus mittelkörnigem Biotitgranit an der Friedhofsmauer. Auf dem Sockel befindet sich eine schlichte Stele aus poliertem Gabbro von Výchovice (Wischkowitz). Sie trägt ein eingraviertes Kreuz sowie die Namen von Med. U. Dr. WILHELM STEINER und seiner Frau THERESE; beide sind im Jahr 1935 verstorben. In die obere Granitplatte ist vorne rechts eine Bronzeplakette mit der Schrift: „GRABMALKUNST / LUGNER, PLAN“ eingelassen.

Das Ehepaar STEINER waren keine gebürtigen Planer. WILHELM stammte aus dem damaligen preußischen Schlesien, welches heute zu Thüringen gehört und absolvierte ein Medizinstudium an der deutschen Karl-Ferdinand-Universität in Prag. Während seines Studiums heiratete er die Pragerin THERESE, welche aus einer recht wohlhabenden Familie stammte. Nachdem WILHELM STEINER einige Jahre in Lestkov (Leskau) tätig war, wurde er Kreisarzt in Josefova Huť (Josefihütte), wo er zusammen mit seiner Frau und den vier Kindern sein restliches Leben verbrachte. Er war Ehrenmitglied im Planer Fischereiverein.³²⁸

Grabdenkmal STOPFER (Abb. 8-7: Nr. 9, S. 107)

Die Grabplatte besteht aus verschiedenen Elementen unterschiedlicher Größe (Abb. 8-18, S. 114): Zuunterst befindet sich ein weiß verputzter Mauersockel, welcher zwei Ebenen aus recht hellen Kunststeinplatten trägt. Diese enthalten Marmor- und Basaltstückchen von einem halben bis einem Zentimeter Größe. Zuoberst liegt eine deutlich kleinere, nach oben gewölbte Platte aus Granit. An der Vorderseite des Grabes wurden zwei Kunststeinquader zu beiden Seiten der Granitplatte platziert; sie besitzen auf der Oberseite kreisförmige Ausschnitte, die vermutlich als Halterung für Blumenschmuck dienen sollen.

Das Grab ist ungewöhnlich gut gepflegt und nicht bemoost, wie es vor allem bei Kunststeingräbern häufig der Fall ist. Die tempelartige Grabstele steht auf einem Sockel aus feinkörnigem Biotitgranit mit Randschlag. In der Mitte der Stele befindet sich ein Steinkreuz mit einer Jesusfigur aus Bronze sowie eine Schrifttafel. Bis auf die Rücklage des Kreuzes, welche aus poliertem Schwarz-Schwedisch-Dolerit besteht, wurden alle Elemente aus poliertem Gabbro von Výchovice (Wischkowitz) gefertigt.

Auf der Schrifttafel wurden die Verstorbenen der Familie STOPFER in goldener Schrift verewigt: JOHANN PAUL STOPFER (Lohgerber), gestorben 1929, MARIE STOPFER, gestorben 1918 und KAROLINE STOPFER (Lohgerberswitwe), gestorben 1933. Unter der Schrifttafel wurde nachträglich noch eine etwas kleinere, polierte Steintafel angebracht, welche die Namen zweier Familienmitglieder trägt, die erst nach dem Zweiten Weltkrieg verstorben sind: KARL und ALOISIA STOPFER. Man hat hierfür einen Stein ausgesucht, der dem Gabbro von Výchovice möglichst ähnlich sehen soll; Letzterer ist allerdings etwas dunkler und bräunlicher. An der rechten unteren Ecke der Stele ist der Name des Steinmetzes eingraviert: „J. Lugner Plan“.

Die Familie STOPFER war eine alteingesessene Planer Familie. Der Färber JOHANN PAUL STOPFER heiratete 1884 KAROLINE aus Michalovy Hory (Michelsberg), mit der er fünf

Kinder bekam. Die älteste Tochter MARIE verstarb frühzeitig und wurde noch auf dem alten Friedhof beigesetzt. Später überführte man sie in das Familiengrab auf dem neuen Friedhof, in dem auch ihre Eltern Johann und Karoline bestattet wurden. Die später hinzugefügte Schriftplatte trägt die Namen des jüngsten Sohns KARL und seiner zweiten Frau ALOISIA. Beide verstarben nach der Vertreibung im Exil in Kempten, scheinen aber im Planer Familiengrab beigesetzt worden zu sein.³²⁹

Grabdenkmal ANDRES, FABER und TOMASCHEK (Abb. 8-7: Nr. 10, S. 107)

Die Grabplatte besitzt einen dunkelgrauen Rahmen aus basaltreichem Kunststein mit kleinen Pfeilern an den Ecken der linken Seite (Abb. 8-19, S. 115). Rechts grenzt der Rahmen unmittelbar an das fast identisch gestaltete, nur ein wenig höher gelegene Nachbargrab an und „teilt“ sich mit diesem das rechte Rahmenelement inklusive Pfeiler. Der Rahmen wird in der Mitte von zwei aufeinanderliegenden, dunklen Platten geteilt; die obere ist etwas kleiner und dünner als die untere und trägt das Relief eines schlichten Kreuzes. Sie wurden aus demselben Kunststein hergestellt wie der Rahmen.

Unter dem Kreuz steht in metallenen Lettern der Name: „Familie / Andres“. Rechts und links der dunklen Platten wurden etwas hellere Kunststeinplatten mit einem höheren Marmoranteil in den Rahmen eingelassen.

Die Grabstele befindet sich auf einem Sockel aus mittelkörnigem Biotitgranit. Sie ist sehr schlicht gehalten und besteht lediglich aus drei rechteckigen, dunklen Steinplatten. Die mittlere der Platten ist im Vergleich zu den anderen beiden etwas höher und ein Stück zurückgesetzt. Eine Bronzeplatte mit einem Relief von Christus, das Kreuz tragend, ist am oberen Ende der mittleren Platte angebracht. Darunter befindet sich die Inschrift: „Max Andres / Direktor i. R. / 1857 - 1936 / Marie Andres / 1861 - 1937“. Auf selber Höhe wurde auf der linken Platte der Name von

HELMUT FABER, gestorben 1926 und auf der rechten der von JOSEF TOMASCHEK (Professor), gestorben 1928, eingraviert.

Die Stele ist aus mittelkörnigem, magnetithaltigem, poliertem Schwarz-Schwedisch-Dolerit gefertigt. MAX ANDRES wurde 1857 in Sachsen geboren. Nach dem Tod seiner ersten Frau heiratete er seine zweite, in Planá gebürtige Frau MARIE, die ebenfalls verwitwet war. Das Ehepaar lebte zunächst in Sachsen und zog 1883 nach Planá. MAX ANDRES war im Holzhandel tätig, engagierte sich in der Stadtverwaltung und übernahm verschiedene Aufgaben in der Gemeinde. Das Ehepaar hatte sechs Kinder. Die jüngste Tochter LUZIA heiratete JOSEF FABER, mit dem sie 1926 einen Sohn namens HELMUT bekam. Dieser starb jedoch mit nicht einmal drei Monaten und wurde als erster in der Familiengruft beigesetzt. MARIE hatte eine Tochter aus erster Ehe, welche den Mathematikprofessor JOSEF TOMASCHEK heiratete, der am Planer Gymnasium arbeitete. Der Lehrer litt unter einer Nervenkrankheit und nahm sich 1928 das Leben. Er wurde ebenfalls in der Familiengruft beigesetzt.³³⁰

Grabdenkmal URBAN (Abb. 8-7: Nr. 11, S. 107)

Die Grabplatte der Familie Urban (Abb. 8-20, S. 116) besitzt einen grauen Rahmen aus basalt- und marmorhaltigem Kunststein mit kleinen Pfeilern an den Ecken. Links grenzt der Rahmen unmittelbar an das fast identisch gestaltete Nachbargrab an und „teilt“ sich die Einrahmung samt Pfeiler. Der Rahmen wird in der Mitte von zwei aufeinanderliegenden, grauen Platten geteilt; die obere Platte besteht aus einem relativ basaltreichen Kunststein, ist etwas kleiner und dünner als die untere und trägt das Relief eines schlichten Kreuzes.

Unter dem Kreuz steht in metallenen Lettern der Name: „Familie / M. U. Dr. M. Urban“ (Abb. 8-21, S. 107). Rechts und links der Platten wurden etwas hellere Kunststeinplatten in den Rahmen eingelassen. Am vorderen, linken Pfeiler wurde eine Metallplakette mit der Aufschrift:

„K. Kraus / - Mies - / Wassergasse.“ in den Kunststein eingesetzt. Es scheint sich hierbei um den Kunststeinhersteller zu handeln (Abb. 8-22, S. 117). Die Grabplatte ist fast vollständig von einem dicken Moostepich bedeckt.

Die Grabstele besitzt einen feinkörnigen Granitsockel mit Randschlag, auf dem sich drei dunkle, polierte Steinplatten vor einer gemeinsamen Rückwand befinden. Sämtliche Elemente sind aus Gabbro von Výškovice (Wischkowitz) gefertigt. Die mittlere Platte hat die Form eines Kreuzes mit sehr kurzen Balken, die beiden anderen Platten sind rechteckig. Auf der Kreuzplatte ist folgendes eingraviert: „Med. U. Dr. / Michel Urban / Stadtarzt i. R. / 1847 - 1936“. Die rechte und linke Platte tragen die Namen ELLEN und GRETL URBAN. Auf dem Granitsockel ist der Name des Steinmetzes zu lesen: „Lugner's Granitwerk Planá“. Offensichtlich stammen die Grabplatte und die Grabstele von verschiedenen Steinbetrieben.

Der Arzt MICHAEL URBAN war einer der bekanntesten Persönlichkeiten in Planá. Er wurde als Sohn einer Bauersfamilie in Žandov (Sandau) geboren, ging in Cheb (Eger) aufs Gymnasium und studierte in Wien und Prag Medizin. 1873 gründete er in Planá eine Arztpraxis. Fünf Jahre später heiratete er seine Frau ANNA MARIA, gebürtig in Planá, mit der er einen Sohn FERDINAND und eine Tochter JOHANNA bekam. Er engagierte sich in der Gemeinde, bekleidete zahlreiche Ämter und publizierte mehrere Bücher und Artikel, unter anderem über die Geschichte der Stadt Planá. Sein Sohn FERDINAND studierte in Prag und lernte dort seine Frau ELLEN kennen, die er 1905 in Planá heiratete. ELLEN war die Tochter des Ritters ROBERT LENDLMAYER VON LENDENFELD, einem bekannten Naturforscher und Lehrer an der Prager Karl-Ferdinand-Universität. Die beiden hatten fünf Kinder. Ihre Tochter GRETL verstarb mit nicht einmal zwei Jahren und wurde als Erste im Familiengrab

der Urbans begraben. ELLEN starb frühzeitig an der Spanischen Grippe und wurde nach ihrer Tochter im Jahr 1918 bestattet. MICHAEL URBAN wurde fast 90 Jahre alt. Er wurde als letzter in der Familiengruft beigesetzt, seine Frau starb im Exil.³³¹

Grabdenkmal OSSADNIK (Abb. 8-7: Nr. 12, S. 107)

Die Grabplatte besteht aus einem fein- bis mittelkörnigen Biotitgranit (Abb. 8-23, S. 117). Darauf befinden sich zwei Kunststeinplatten, die überwiegend aus Basaltbruchstücken bestehen. Die untere, etwas größere Kunststeinplatte enthält gröbere Bruchstücke als die obere. Die Grabstele aus einem fein- bis mittelkörnigen, sehr biotitreichen Granit oder Diorit besteht aus einer einzelnen, schmalen, schlicht gehaltenen Steinplatte mit abgerundeten Ecken. Bei etwa einem Drittel ihrer Höhe weist sie eine sockelähnliche Profilierung auf und besitzt eine kleine bogenförmige Öffnung für eine Kerze oder Blumen. Oben trägt die Stele das Relief eines Eisernen Kreuzes, umgeben von einem Dornenkranz und Blätterornamenten. Darunter steht die Inschrift: „ANTON OSSADNIK, / SCHULLEITER / * 8./1. 1860. † 4./6. 1921.“.

ANTON OSSADNIK wurde in Holasovice (Kreuzendorf) in Schlesien geboren. Er war Zeit seines Lebens als Lehrer und Schulleiter in verschiedenen Dörfern der Umgebung von Tachov (Tachau), Planá und Stříbro (Mies) tätig. An der Schule in Josefova Huť (Josefihütte) lernte er seine Frau KAROLINA kennen, die gebürtige Planerin war. Die Hochzeit fand 1884 in Planá statt. Er starb 1921 mit 61 Jahren und wurde auf dem Planer Friedhof beigesetzt.³³²

³⁰⁵ Topographische Karten im S-1952-System

³⁰⁶ Kaiserliche Pflichtabzüge des stabilen Katasters
1:2 880 – Böhmen

³⁰⁷ Historisches Orthophoto 1958

³⁰⁸ Mdl. Mitt. Bürgermeister PAVEL NUTIL

³⁰⁹ Neues Montagblatt 1928

³¹⁰ Neues Montagblatt 1928

³¹¹ Neues Montagblatt 1928

³¹² Salzburger Wacht 1933; Kleine Volkszeitung 1929

³¹³ Alpenländische Morgen Zeitung 1933

³¹⁴ Alpenländische Morgen Zeitung 1933

³¹⁵ Westböhmisches Tagesblatt 1937

³¹⁶ mdl. Mitt. von Förster MICHAL HRUŠKA

³¹⁷ TREPESCH et al. 1964: 480

³¹⁸ URBAN et al. 1937: 192, 298

³¹⁹ URBAN et al. 1937: 97

³²⁰ NOVOTNÁ 2020: 2

³²¹ NOVOTNÁ 2020: 3

³²² NOVOTNÁ 2020: 5

³²³ URBAN et al. 1937: 384

³²⁴ NOVOTNÁ 2020: 9f.

³²⁵ NOVOTNÁ 2020: 14

³²⁶ NOVOTNÁ 2020, 15f.

³²⁷ NOVOTNÁ 2020: 17

³²⁸ NOVOTNÁ 2020: 18

³²⁹ NOVOTNÁ 2020: 20f.

³³⁰ NOVOTNÁ 2020: 22f.

³³¹ NOVOTNÁ 2020: 25f.

³³² NOVOTNÁ 2020: 27